

1960'dan 2000 Yılına Kadar Türkiye

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonucu DP iktidarına son veren genç subaylar, Milli Birlik Komitesi adında bir grup kurarak ülke yönetimini ele geçirmişlerdir. MBK başkanlığına, o dönemde emekli olmak üzere izne ayrılmış olan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel getirilmiştir. 38 subaydan oluşan MBK'nin direktifleri doğrultusunda hükümet üyeleri ve DP'li çok sayıda milletvekili tutuklanmış ve Yassıada'da yargılama süreci başlatılmıştır.

Bu olayların gerçekleştiği dönemde, askeri müdahalenin ilk gününden itibaren çeşitli kurumlarda sıkı bir ayıklama politikası izlenmiştir. Bu ayıklamalar sonucu çok sayıda üst rütbeli subay emekliye sevk edilmiş ve yine birçok üniversite öğretim elemanı görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu arada Milli Birlik Komitesinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları da had safhaya ulaşmıştır. Komitenin bir süre daha iktidarda kalarak ekonomik, sosyal ve kültürel reformları tamamlamasını savunan ve 14'ler olarak bilinen bu grup, seçimlerin hemen yapılmasını isteyenlerin oluşturduğu ılımlı grup tarafından etkisiz hale getirilmiş ve grup üyeleri çeşitli görevlerle yurt dışına sürgüne gönderilmişlerdir.

MBK içindeki tasfiye hareketinin tamamlanmasından sonra daha rahat hareket etme imkanı bulan askeri yönetim bu kez yeni anayasa için kolları sıvamıştır. Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başlamış ve ilk iş olarak hazırladığı yeni anayasayı 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunmuştur. Yeni anayasa %63 civarında kabul oyu ile yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası ile sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmış; grev, lokavt ve toplu sözleşme hakları getirilmiş; çoğulcu devlet anlayışına geçilmiştir.

Ayrıca DP döneminin deneyimi sonucu yasama organını yargı yoluyla denetlemek amacıyla Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Bir diğer yenilik ise TBMM'nin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki kanada ayrılmış olmasıdır. Diğer taraftan 14 Ekim 1960'ta

başlayan yargılamalar 15 Eylül 1961’de sona ermiş ve 15 sanık idama, 31 sanık müebbet hapse ve 408 sanık da çeşitli hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Yargılamalar sonucunda verilen bu idam kararlarından üçü MBK tarafından onaylanmıştır. Bu onay gereği DP döneminin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın cezaları 16 Eylül 1961’de, Başbakan Adnan Menderes’in cezası 18 Eylül 1961’de infaz edilmiştir Bayar’a verilen idam cezası ise yaşından dolayı hapis cezasına çevrilmiştir.

Bu arada anayasanın hemen ardından nispi temsil sistemiyle seçimler yapılmış ve İnönü başbakanlığındaki koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır. 1961 seçimlerinde CHP oyların %36.7’sini alarak 173 milletvekili çıkarmıştı. DP’nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi %34.7’sini alarak 158 milletvekili, Yeni Türkiye Partisi %13.9’unu alarak 65 milletvekili ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de %13.7 oy alarak 54 milletvekili çıkarmışlardı. Türkiye’nin en liberal ve özgürlükçü anayasası olarak nitelenen 1961 Anayasasının yarattığı ortamda toplumsal ve siyasal örgütlenmeler de hız kazanmıştır. Gerek tek parti döneminde gerekse DP iktidarında büyük baskı altında tutulan sol hareketler de daha rahat örgütlenme ve seslerini duyurma imkânına kavuşmuşlar ve bunun sonucunda 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuştur. Bu arada 1960 müdahalesi sonrasında kapatılan DP’nin devamı olarak yine 1961 yılında Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi adıyla iki siyasal parti kurulmuştu.

1961 seçimlerine giren bu partiler, esasında DP’ye oy veren tabana yönelik siyasi partilerdi. Ancak, henüz gelişmelerin yönünü anlamakta güçlük çeken bu tabanın oylarının bölünmesi nedeniyle bütünlüğünü koruyabilen tek siyasi parti durumundaki CHP seçimlerden birinci parti olarak çıkmış ve İsmet İnönü’nün Başbakanlığı altında CHP-AP koalisyonu kurulmuştur. Adalet Partisi, Süleyman Demirel’in genel başkan olmasından sonra güçlenmiş ve yeni liderin etkisiyle 1965 ve 1969 seçimlerde tek başına iktidara gelmeyi başarmıştır. Bu durum 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında kapatılmış olan DP’nin bir gelenek yaratarak, Türk siyasal yaşamına damgasını vurmuş olmasını göstermesi açısından önemlidir.

Bu arada 1965 seçimlerinde TİP'in oyların %3'nü alarak 15 milletvekilini parlamentoya sokması Türk siyasal hayatında önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Nitekim CHP, bu gelişme üzerine "Ortanın Solu" kavramını gündeme getirerek kendini solcu bir parti olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu ayırmadaki temel mantığın, CHP'nin temsil ettiği "sol"un, bu sıralarda palazlanmaya başlayan radikal sol hareketlerden farklılığını vurgulamak olduğu söylenebilir. Bu arada, CHP gerek 1965, gerekse 1969 seçimlerinde oy kaybına uğramıştır. 1969 yılında %47 oy alarak tek başına iktidara gelen AP, ekonomik bunalımların etkisiyle kısa zamanda yıpranmaya başlamış ve halktan gördüğü desteği yitirme durumuna gelmiştir.

1970 yılında yapılan devalüasyonla 1 Dolar 9 TL.-'den 15 TL.-'ye yükselmiştir. DP ile başlayan ve "ithal ikamesi" –o günlerdeki popüler deyimle montaj sanayi- politikası ve enflasyonist uygulamalar sonucu Türk parasında görülen değer kaybı, doğal olarak ekonomik dengeleri alt üst etmiş ve toplumsal değerler hızla değişmeye başlamıştır. Ekonomik büyüme ve sivil toplum örgütlerinin hareketlendirdiği yeni siyasal gelişmeler, AP'nin bölünmesine ve 18 Aralık 1970'de Demokratik Parti adıyla yeni bir siyasal parti kurulmasına kadar uzanmıştır. Parlamentodaki bu gelişmelerin yanı sıra sokakta işçi ve öğrenci hareketleri de yoğunlaşmış, ülke ciddi bir kaosa doğru sürüklenmeye başlamıştır.

Özellikle 1968 yılında Fransa'da başlayan öğrenci hareketlerinin Türkiye'yi de etkilemesiyle ortaya çıkan öğrenci örgütlenmeleri içinde başlayan radikalleşme eğilimleri, soğuk savaş yıllarının bloklar arası propaganda mücadelesine sahne olan Türkiye'yi kritik bir noktaya taşımıştır. Ekonomik ve toplumsal alanlardaki köklü değişimin ortaya çıkardığı köyden kente göç, çarpık şehirleşme, gelir dağılımındaki dengesizlik gibi bir dizi sorun, mevcut krizi besleyip, yaygın bir hale getirmiştir.

Ekonomik krizlerin aşılamaması, işçi ve öğrenci hareketlerinin durdurulamaması Demirel hükümetinin yıpranmasına ve gözden düşmesine yol açmıştır. Bu ortamda 12 Mart 1971'de emir komuta zinciri çerçevesinde silahlı kuvveller bir müdahale daha

gerçekleştirmişlerdir. Askeri müdahaleyle Demirel istifa etmiş ve Nihat Erim'in başbakanlığında partiler üstü bir hükümet kurulmuştur.

Askeri müdahaleye karşın önüne geçilemeyen şiddet eylemleri, sıkıyönetimin ilan edilmesi ve iktidarın daha da sert önlemler almasına yol açmıştır. 12 Martta başbakan Süleyman Demirel'e verilen bir muhtıra şeklinde gelişen askeri müdahalenin yönü kısa bir süre sonra değişmiş ve şiddet eylemlerinin önlenmesi amacı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Dönemin siyasal bakımdan en önemli gelişmelerinden biri şüphesiz 5 Mayıs 1972'de yapılan CHP V. Olağanüstü Kurultayı'nda İnönü'nün yerine Genel Başkanlığa Bülent Ecevit'in seçilmesidir. Bundan sonra CHP, 14 Ekim 1973'te yapılan seçimlerde yeni lideri ile beklenenden çok oy alarak Millet Meclisinde en fazla sandalyeye sahip olmuştur.

1973 seçimleri 12 Mart dönemini sona erdirirken, 1980 yılına kadar devam edecek olan bir başka dönemin başlangıcını teşkil etmekteydi. Bu arada Cemal Gürsel'den sonra cumhurbaşkanlığına seçilmiş olan Cevdet Sunay'ın da görev süresi dolmuş ve yerine Fahri Korutürk 6. Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır.

1973 seçimleriyle başlayan istikrarsızlıklar, 1977 seçimleriyle de giderilememiş ve Türkiye birbiriyle uyumsuz ve farklı temellere dayanan partilerin oluşturdukları koalisyonlarla yönetilmiştir. Özellikle 1976 yılından sonra başlayan öğrenci hareketleri, zaman zaman bir kaos havası ortaya çıkarmıştır. Parlamentodaki siyasal partilerin kısır çekişmeler içerisine girerek, ülke sorunlarını halledebilecek çözümlerden uzaklaşmaları demokratik rejimi de ciddi bir bunalıma sokmuştur. Aynı tarihlerde başlayan işçi hareketlerinin ileri boyutlara ulaşması ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğazın aşılabilmesi sonucu, 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime bir kez daha el koymuştur.

Sivil siyaset kurumlarının sorunlara çözüm üretebilme yeteneklerini ve araçlarını kullanamamaları sonucu gerçekleşen 12 Eylül askeri darbesiyle TBMM feshedilmiş ve siyasal

partilerin tümü kapatılmıştır. Fahri Korutürk'ten boşalan cumhurbaşkanlığına yaklaşık 6 ay kadar bir süre geçmesine karşın kimseyi seçemeyen TBMM'nin feshedilmesi ve toplumun en acil sorunlarına bile çözüm bulmakta aciz kalan siyasi partilerin kapatılmasının toplumun bütün kesimleri tarafından onaylanmış olması, demokrasinin içine düştüğü durumu göstermesi açısından önemlidir. Askeri darbeden hemen sonra ülke yönetimini, darbenin önderi Kenan Evren'in başkanlığında oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi üstlenmiştir.

Kısa bir süre sonra Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Bülent Ulusu yeni bir hükümet kurmakla görevlendirilmiş ve bakanlar kurulunu oluşturmuştur. 12 Eylül darbesiyle yürürlükten kaldırılan 1961 Anayasasının yerine yeni bir anayasa hazırlanması için Danışma Meclisi toplanmış ve bu meclisten çıkan bir komisyonun hazırladığı anayasa, mecliste kabul edildikten sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmış ve halkoyuna sunulmuştur. 6 Kasım 1982'de yapılan halkoylaması sonucu %93 kabul oyu alan yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Aynı gün Kenan Evren de cumhurbaşkanlığı görevine resmen başlamıştır.

1982 Anayasası doğrultusunda yeni kurulan siyasi partilerin katılımıyla 1983 yılında yapılan seçimlerde Turgut Özal'ın genel başkanı olduğu Anavatan Partisi, seçime katılan Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Halkçı Parti'ye göre daha fazla oy alarak tek başına iktidara gelmiştir. Özal ile birlikte Türkiye'nin dış politika ve ekonomik politika tercihleri de ciddi biçimde değişmeye başlamış ve buna paralel olarak Türk toplumun değerlerinde bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Mecliste ciddi bir muhalefet ile karşılaşmayan Anavatan Partisi iktidarı, dış açılma konusunda önemli hamleler yapmış ve toplumdaki aldığı destekle 1987 seçimlerinden de başarıyla çıkmıştır.

Ancak bundan sonraki dönemde 1980'de siyasi faaliyetleri yasaklanan liderlerin (Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş gibi) yeniden parlamentoya girmeleriyle Anavatan Partisi'nin Meclis üstünlüğü sarsılmaya başlamıştır. Buna karşın 1989 yılında Turgut Özal,

Kenan Evren'in görev süresinin dolmasından sonra yapılan seçimler sonucunda 8. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşküne çıkmıştır.

1960-1990 devresi Türkiye'nin ciddi toplumsal bunalımlarla karşılaştığı bir devredir. Hızla büyüyen Türk ekonomisi, doğal olarak toplumsal katmanların hareketlenmesine ve siyasal alanda yeni taleplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu nedenle tüm değişen toplumlarda görülen şiddet süreçleri Türkiye'de de kendisini göstermiştir. Ancak yüzlerce yıllık devlet geleneği, toplumsal dayanışma ve toplumda var olan birlikte yaşama arzusu gibi etkenlerin ön plana çıkmasıyla bu çatışmalar nispeten hafif atlatılmıştır.

1991 seçimlerinde hiçbir partinin tek başına iktidara gelememesi üzerine Süleyman Demirel başkanlığındaki Doğru Yol Partisiyle Erdal İnönü başkanlığındaki Sosyal demokrat Halkçı Parti arasında koalisyon hükümeti kurulmuş ve Türkiye'de yeniden koalisyonlar dönemi başlamıştır.

Bu arada 1993 yılında Özal'ın ani ölümünden sonra ise cumhurbaşkanlığına Süleyman Demirel seçilmiştir. Ülke 1993'ten itibaren yeni koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye başlanmıştır. Bu koalisyon hükümetleri arasında ciddi uyum sorunlarının bulunması, Türkiye'yi yeniden ekonomik, siyasal ve toplumsal bunalımların eşiğine getirmiştir. Bu arada 2000 yılında görev süresi dolan Süleyman Demirel'in yerine, Anayasa Mahkemesi Başkanı olan Ahmet Necdet Sezer seçilmiş ve 10'uncu Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır.